

ترکان عثمانی

محسن جم

The Ottoman Turks: An Introductory History to ۱۹۲۲

Justin Mc Carthy, Harlow (UK): Addison Wesley Longman Ltd. ۱۹۹۸, ۴۰۶pp.

«ترکان و اسلام» به ورود اسلام در آسیای میانه و گروش ترکان به اسلام می‌پردازد و دولت ترکان قراختایی به عنوان، نخستین دولت ترک که اسلام آورد معرفی شده است.

«سلجوقیان»: به چندمبحث می‌پردازد و به ویژه اهمیت «حکومت سلجوقیان» در حفظ خلافت عباسی از چیرگی و نفوذ حکومت‌های شیعی بویهی، فاطمی و حمدانی را بخوبی بررسی کرده است.

درباره «فتوحات بیشتر و تجزیه دولت سلجوقیان» به اهمیت فتوحات سلجوقی و گستردگی آن اشاره دارد که خارج از توان دولت مرکزی در اداره آن بود و لذا می‌بایست با ایجاد حکومت‌های وابسته و خویشاوند در مناطق مهم امپراتوری، کنترل همه مناطق را به دست می‌آورد و طبیعی بود که این دوری از مرکز گاه دلیلی برای استقلال طلبی می‌شد.

«آناتولی» بخش سوم این فصل که در آن به «امپراتوری بیزانس»، «سلجوقیان روم»، «جامعه و حکومت در عصر سلجوقیان روم»، «اسلام»، «شهرها و تجارت» و «تشکیل سرزمین ترک‌نشین در آناتولی» پرداخته شده است.

«حکومت مغولان در آناتولی» آخرین بخش فصل اول است که به نفوذ آرام آرام مغولان از طریق به اطاعت کشاندن سلاجقه روم و سپس حکام مغولی و چوپانی حاکم بر آناتولی می‌پردازد که سرانجام به انهدام دولت سلاجقه انجامید. اما دست نشاندهگان مغولی هرگز نتوانستند حکومت یکپارچه‌ای در آناتولی بر پای دارند و ایلات و عشایر مختلف ترک و تاتار حکومت‌های خود مختاری در آنجا ایجاد کردند.

فصل دوم با عنوان «نخستین عثمانیان ۱۲۸۱-۱۴۴۴م/۶۸۰-۸۵۰ هـ» شامل بخش‌های زیر است:

«آناتولی ترکی». در این بخش به «نخستین عثمانیان»، «دولت‌های مسیحی بالکان»، «مخالفت با عثمانیان در دیگر دولت‌های مسیحی»، «فتوحات نخستین سلاطین عثمانی»، «بایزید اول و پایه‌ریزی امپراتوری» و «فتوحات بایزید» پرداخته شده است. فرق عثمانیان با دیگر حکومت‌های ترک آناتولی آن بود که اینان یکباره روبروی بیزانس مسیحی ایستاده و لقب «غازی» را بدوش می‌کشیدند اما دیگر حکومتگران فقط به حفظ استقلال خود از طریق

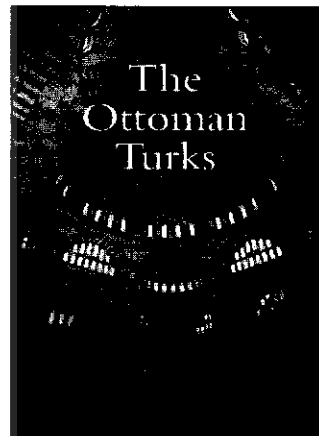
امپراتوری عثمانی پس از امپراتوری رُم قدیم، از لحاظ تنوع و تفرق، گستردگی و پراکندگی، نمونه بود. اقوام و ملیت‌های ترک و ایرانی و صرب، ارمنی، یونانی و گرجی، چرکس و کرد، بربر و یمنی، بلغاری و صربی و آلبانیایی، و حتی مجار و ژرمن و اسلاو در این مملکت با هم می‌زیستند. تاکنون کشوری با این پراکندگی دینی و مذهبی نبوده که شیعه و سنی، یهود و سامری، ارتدکس و آشوری، ارمنی و قبطی،

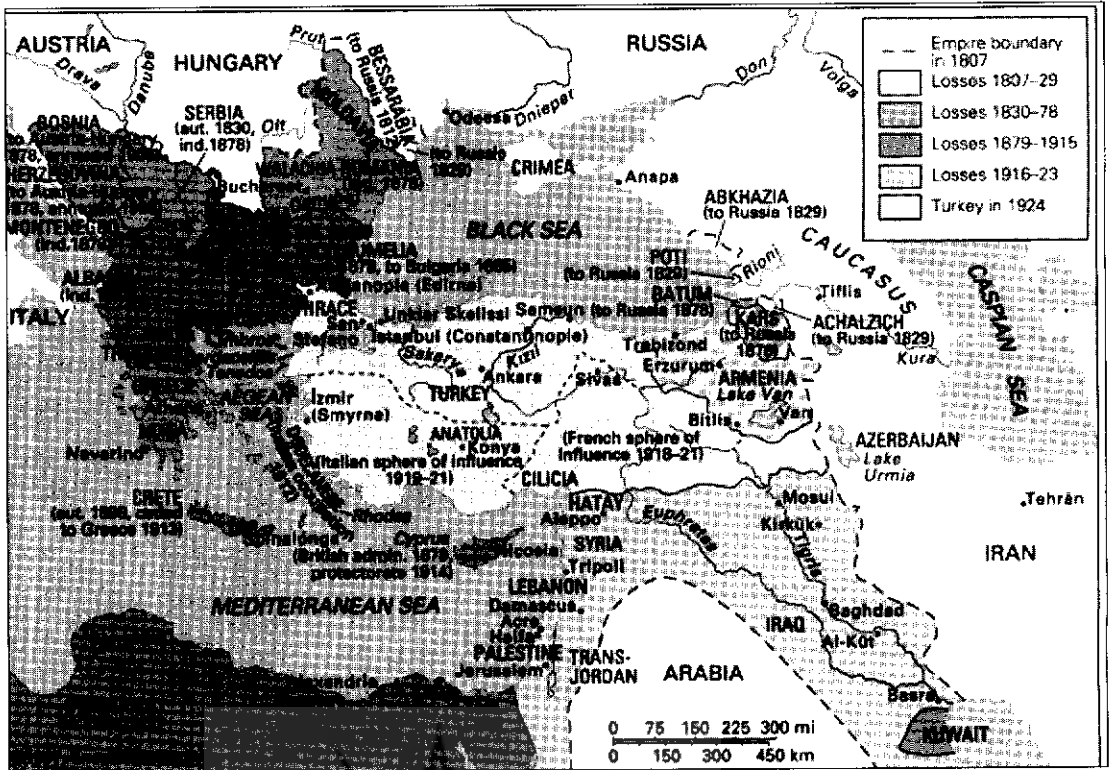
گرجی و کاتولیک و مارونی را گردهم آورد. زبان ترکی آمیخته با عربی و فارسی، انواع واژه‌های یونانی و گرجی و ارمنی و اسلاو و ژرمن و لاتین و فونگی را به خود پذیرفت. اتباع سرزمین‌های پیشتر غیرمسلمان و غیرترک به مقامات بالای سیاسی، نظامی و حتی دینی انتخاب شدند. معماری شرق و غرب، اسلامی و لاتین و یونانی و اسپانیایی آمیزه‌ای از هنر همه جهان قدیم گردهم آمدند.

فتوحات عثمانیان در سرزمین‌های مسیحی هرگز سابقه نداشت. مسیحیان و کلیسای مسیحی، پس از یورش مغول هرگز در معرض چنین هجومی قرار نگرفتند. طبیعی بود که یکی از راه‌های حل این مشکل، پناه آوردن و متحد شدن با دشمنان عثمانیان بود. فتوحات عثمانیان در اروپا در دو مرحله به فترت کشیده شد: یورش امیر تیمور در اواخر سده هشتم هجری/چهاردهم میلادی و جنگ‌های با ایران در سده یازدهم هجری/هفدهم میلادی.

توجه به تحولات امپراتوری عظیم عثمانی، به ویژه برای درک دوره صفویه در ایران بسیار لازم است. کتاب حاضر تحقیقی گسترده و عمیق درباره تاریخ عثمانی است که در دوازده فصل سازمان یافته است.

فصل یکم: پیشگفتار: «ریشه‌های ترکان، سال ۱۲۸۱م/۶۸۰ هـ»

ائتلاف‌های مختلف بسنده می‌کردند.

در میحث بعدی به «فترت و بازسازی امپراتوری» که پس از بازبید اول به وجود آمد و بیشتر حاصل فشار همسایگان شرقی یعنی تیموریان بود که آنان را از فتوحات در قلمرو بیژانس بازداشت، می‌پردازد. «قدرتمداران» عنوان بحث بعدی است که به «بردگان سلطان (قاپی قوللاری)»، «ترکان بومی»، «انشارفیت ترک» «خاندان چندرلی» و «تنازع و تعاون» اشاره می‌کند. قاپی قوللاری یا غلامان درگاه از دوره عباسیان در دربارها قدرت داشتند. این زمان عثمانیان، سپاهیان خاصه خود را از میان بردگان اسیر شده در جنگ‌های بی‌شمار برگزیده و کم‌کم نام «ینی‌چری» یا «سپاهی نو» به خود گرفتند.

«خاندان چندرلی» نیز که طبقه اعیان علمای اسلامی بودند نفوذ فراوانی در امپراتوری داشتند. غازیان مسیحی ستیز، قاضیان شریعت‌مدار را نیاز داشتند و کم‌کم خاندان قاضیان قدرت فراوانی یافتند. از جمله خاندان قاضی خیرالدین حتی سمت وزیراعظم سلطان مراد و سلطان بایزید یکم را بر عهده داشتند. «محمد یکم و مراد دوم» به شکل‌گیری امپراتوری در زمان این دو سلطان مهم پرداخته است. فتوحات عثمانیان در بالکان (مجارستان، والاشی، صربستان، مقدونیه) متصرفات اروپایی را با متصرفات آسیایی عثمانیان برابر ساخت.

فصل سوم با عنوان «دوره درخشان عثمانیان ۱۴۴۶ - ۱۵۶۶ م / ۸۵۰ - ۹۷۳ هـ» به بخش‌های زیر تقسیم می‌گردد:

«حکومت سلطان محمد دوم (فاتح)» که در آن به سقوط قسطنطنیه در سال ۸۵۷/۱۴۵۳ هـ، نیروی سیاسی عثمانیان، سلطان محمد فاتح و اتباع مسیحی او، پس از سقوط قسطنطنیه، و سلطان و اقتصاد امپراتوری توجه کرده است. در ۲۹ ماه می ۱۴۵۳ م/۱۸ جمادی‌الآخر ۸۵۷ هـ. درهای قسطنطنیه، این پایتخت هزار ساله به روی مسلمانان گشوده شد و امپراتوری بیژانس که عملاً جز نامی برایش باقی نمانده بود، سقوط کرد.

«حکومت سلطان بایزید دوم» با نزاع شدید بین اعیان ترک، ینی‌چری‌ها آغاز شد که به قتل صدراعظم محمدپاشا قرمانی انجامید.

«حکومت سلطان سلیم یکم» از مهمترین دوره‌های عثمانیان و مهمترین عصرها برای ما ایرانیان است. ظهور صفویه در ایران که مقارن حکومت

سلطان سلیم یکم است با جنگ چالدران در سال ۱۵۱۴ م/۹۲۰ هـ. به اوج برخورد دو دولت مسلمان رسید. فتح مصر و سرزمینهای عربی، سلطان سلیم را علاوه بر سلطنت، به منصب خلافت نیز نشاناد. از دیگر مباحث این بخش «سیاست و اقتصاد» این عصر است.

«حکومت سلطان سلیمان قانونی» اوج درگیری عثمانیان و خاندان هابسبورگ در قلب اروپا است. در شرق نیز با صفویه به ثبات دست یافت. «نیروهای سیاسی در امپراتوری سلیمان» از دیگر مطالب این بخش است. «موفقیت‌های ده سلطان نخستین عثمانی»، کامیابی‌های نظامی و اداری نیمه نخستین امپراتوری عثمانی را بررسی می‌کند.

فصل چهارم «دولت عثمانی» از بخش‌های زیر تشکیل شده است:
«نظریه عثمانی حکومت» که در آن جایگاه سلطان و طبقه حاکمه مشخص شده است.

«عصر سلطان سلیمان» که در آن به نقش دربار، شورای سلطنت، اقتصاد، تیمار، مزارع تیول، وقف، اموال شخصی، موسسات مذهبی و دیوانسالاری اشاره رفته است.

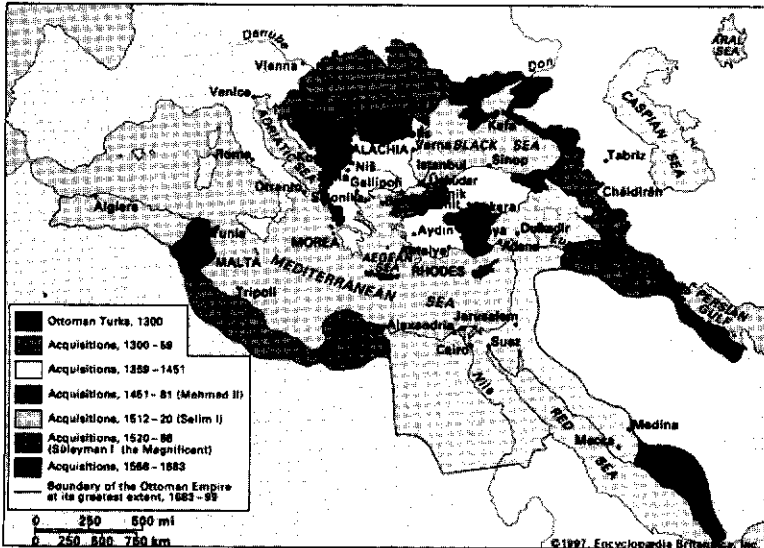
«حکومت‌های ایالات»
«ارتش» به نقش دوگانه نیروهای زمینی و دریایی پرداخته است.
«پادشاه و امتیاز» به نقش اعطای «دو شیرمه» و «تیمار» اشاره کرده است.
اتباع غیرمسلمان امپراتوری، وضعیت مسیحیان ارتدکس یونانی، ارمنیان، گرجیان، یهودیان و دیگر ملت‌های غیرمسلمان را به همراه تسامح دینی عثمانیان مورد بررسی قرار داده است.

«سازمان اقتصادی» به نقش تجارت بین‌المللی، کابیتولاسیون، بازرگانی منطقه‌ای، حرفه‌ها و اصناف و روابط متقابل دولت و اقتصاد پرداخته است.

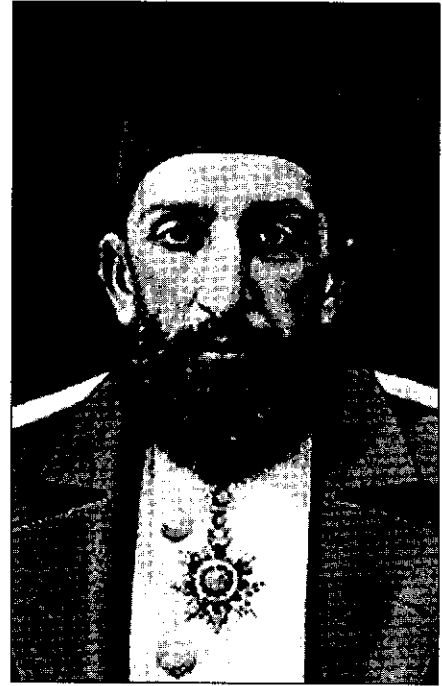
فصل پنجم با عنوان «بی‌ثباتی ۱۵۶۶ - ۱۷۸۹/۹۷۳ - ۱۲۰۳ هـ» بخش‌های زیر را در بر می‌گیرد:

«عثمانیان و اروپا» به نقش اروپا در مقابل سپاهیگری عثمانی و محدودیت‌های امپراتوری پرداخته است.

«وضعیت اقتصادی». دولت عثمانی در مقابل توسعه اقتصادی اروپائیان، پایه مالی دولت را بر مالیات قرار داد که وضعیت خوبی را به وجود نیاورد.

امپراتوری عثمانی در دوره اوج گسترش و نهایت توسعه آن

سلطان عبدالحمید دوم سلطان عثمانی

مسیحی را دست‌آویز دخالت در مسائل داخلی امپراتوری می‌داند. «ملی‌گرایی اقلیت‌های عثمانی» به وضعیت اقلیت‌های اسلاو، یونانی، ارمنی، عرب و همه غیر ترکان پرداخته و زمینه رشد آنان در وضعیت جدید را مورد بررسی قرار داده است. حمایت‌های سیاسی و نظامی بیگانگان از اقلیت‌ها، رشد آن را به شدت تقویت کرد.

«ملی‌گرایی ترکی» به رشد پان‌ترکسیم یا پان‌تورانیسم در میان ترکان پرداخته و ضیاء گوک‌آلب و کمیته اتحاد و ترقی را بررسی کرده است. اتحاد ملی‌گرایی ترک و استعمارگرایی دولت عثمانی، پان‌ترکسیم یا پان‌تورانیسم را به وجود آورده است.

فصل هفتم با عنوان «محیط و زندگی» به بخش‌های زیر تقسیم شده است:

«محیط زیست» که در آن به وضعیت آب و هوا، راه و ترابری و ارتباطات، پرداخته شده است.

«دامداری و کشاورزی» به وضعیت محصولات و حیوانات اشاره کرده است.

«عشایر» از مهمترین ارکان تشکیل‌دهنده امپراتوری به ویژه در بخش آسیایی آن بوده است.

«دهکده» به عناصر زمین‌داری، معماری، خانه‌ها، تزئینات ساختمان، ارتباطات خانوادگی و مجموعه‌های مسکونی پرداخته است.

«شهرها» به وضعیت شهرنشینی، شهرهای ایالات، اقتصاد شهری و بازار می‌پردازد.

«استانبول» به مسائل شهری استانبول، سیستم آب‌رسانی، بناها و خیابانها، شهرسازی، خرید و فروش و اروپایی شدن شهر می‌پردازد.

فصل هشتم عنوان «جامعه ترکیه و زندگی شخصی» برخوردار و شامل این مطالب است:

«ازدواج و خانواده» به مسائلی چون چند همسری، طلاق و زندگی خانوادگی می‌پردازد.

«مرد و زن» به روابط خانوادگی در زمینه مذهب و جامعه و پرورش فرزندان پرداخته است.

«زندگی و مرگ» به مسائلی چون تولد، مرگ و بافت جمعیتی اشاره دارد. فصل نهم با عنوان «اصلاحات ۱۷۸۹ - ۱۹۱۲ م/ ۱۲۰۳ - ۱۳۳۰ ه» به

«بنی‌ناتی در مرکز» به ضعف دستگاه سلطنت که از یک سو با زیاده‌خواهی‌های حرم و سپاهیان مواجه بود و از سوی دیگر با رشد شهرنشینی درگیر.

«شورش و مرکز‌گرایی در بخش آسیای عثمانی» به شورش‌های جدالی، فساد حکام عثمانی در ایالات و ولایات و ناراضیاتی‌ها در سوریه اشاره می‌کند. کوشش‌های اصلاحی عثمانیان «به تلاش‌های پس از سلطان سلیمان برای رفع فساد سیاسی و اقتصادی دولت عثمانی در زمان سلطان عثمان دوم و سلطان مراد چهارم اشاره می‌کند که به شکست انجامید.

یکی از راه‌های فراموش شدن فساد، حمله به وین و امپراتوری هابسبورگ بود که به موفقیت نینجامید. به قدرت رسیدن سلطان احمد سوم در سال ۱۷۰۳ م/ ۱۱۱۵ ه. که به «عصر زینق» مشهور شد. با تلاش‌های ارتقای همکاری‌های سیاسی با کشورهای اروپایی همراه شد. پس از ارسال سفیرانی چند به کشورهای اروپایی، لباس‌های افسران به سبک اروپایی در آمد و باغ‌ها و کاخ‌هایی به سبک فرانسه در استانبول بوجود آمد. سلطان محمود یکم جانشین احمد سوم نیز بعضی اصلاحات نظامی ایجاد کرد که در جنگ سال‌های ۱۷۳۶-۹۹ م/ ۱۱۵۰-۲ ه. ایشان با روسیه و اتریش اثر خود را با پیروزی نشان داد. وضعیت اعیان عثمانی که از مناطق جدید اروپایی وارد دیوانسالاری عثمانی شده بود بسیار جالب بود. حکام محلی آناتولی با عنوان «دره‌بی» نیز اعیان شرقی امپراتوری را تشکیل می‌دادند، اصلاحات محدود باعث بقای امپراتوری شد.

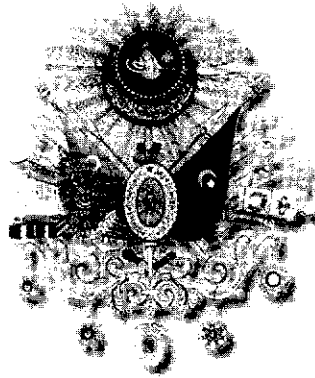
فصل ششم با عنوان «امپریالیسم و ناسیونالیسم» از بخش‌های زیر تشکیل شده است:

«فرسایش امپراتوری عثمانی» به کوچک شدن مستملکات امپراتوری از طریق از دست دادن سرزمین‌ها و تصرف آنان توسط دشمنان و به ویژه امپراتوری روسیه اشاره دارد. علاوه بر از دست دادن سرزمین‌های اروپایی، در شمال آفریقا با به قدرت رسیدن محمدعلی پاشا، مصر و سودان، و از سوی دیگر، تونس از کنترل عثمانی خارج شد. از سوی نیز از دست دادن مناطق استراتژیکی چون قبرس، جزایر دریای اژه و مصر، ضربه‌ای شدید به اقتصاد امپراتوری وارد کرد.

«عثمانیان و اروپاییان» به ورود اروپاییان در صحنه سیاست داخلی و اقتصادی امپراتوری عثمانی پرداخته و حمایت آنان از اقلیت‌های دینی، به ویژه

سلطان عثمان اول مؤسس دولت عثمانی

نشان سلطنت عثمانی

سلطان محمد اول پادشاه عثمانی

مباحث زیر می‌پردازد:

«تأثیرات امپریالیسم، ناسیونالیسم» در این زمان خود را نشان داد. فصل یازدهم با عنوان «جنگ بزرگ ۱۹۱۲-۱۹۱۸» شامل این مباحث است:

«اصلاحات» از مباحثی چون نوگرایی، غرب‌گرایی و توسعه صحبت می‌کند.

«وضعیت نظامی پیش از جنگ بزرگ»

«سلطان سلیم دوم» به ایجاد ارتش جدید و شورش ینی‌چری‌ها می‌پردازد.

«جنگ‌های بالکان» که پیش از جنگ جهانی اول رخ نمود.

«سلطان محمود دوم» از اصلاحات او در زمینه نظامی و سیاسی و ایجاد

«زویا آشکار می‌شوند» به علت اتحاد عثمانی با آلمان در جنگ بزرگ می‌پردازد.

دیوانسالاری جدید بحث می‌کند.

«جنگ» به پیروزی‌ها و شکست متحدین اشاره می‌کند. بحران آرامنه از جمله مباحث این بخش است.

«عصر تنظیمات» به اصلاحات عصر عبدالحمید یکم می‌پردازد و

«سقوط امپراتوری» آخرین بخش این فصل است.

همکاری مصطفی رشید پاشا در ایجاد تنظیمات در سال ۱۲۵۵/م ۱۸۳۹ هـ را

فصل دوازدهم با عنوان «بازسازی ۱۹۱۸. ۱۳۳۶/م ۱۳۲۴ هـ»

برمی‌شمارد.

به وضعیت بعد از جنگ دولت عثمانی می‌پردازد و به مباحث زیر اشاره می‌کند:

«قانون اساسی عثمانی» که بر اثر فعالیت انجمن عثمانی جوان در سال

۱۸۶۵/م ۱۲۸۲ هـ اجرا شد و به همت احمد شفیق مدحت پاشا به ثمر نشست.

«کنفرانس صلح پاریس و معاهده سور» و تجزیه مستعمرات اروپایی و آسیایی امپراتوری که عملاً فقط بر آناتولی شرقی حکومت می‌کرد از مباحث این بخش است.

نخستین پارلمان در این زمان تشکیل شد.

«عصر عبدالحمید دوم» به نظام حکومت، سیاست خارجی و اصلاحات

«مقاومت ملی ترکیه» به رهبری مصطفی کمال پاشا توانست پارلمان بزرگ ملی را برقرار، جنگ را در شرق خاتمه و با غریبان و یونانیان به صلح برسد. معاهده لوزان، صورت بخش ترکیه نوین شد.

عصر او می‌پردازد. علاوه بر این، اقتصاد این عصر، وام‌های دولت از بیگانگان و نتایج آن و نیز مسئله استبداد مورد بررسی قرار گرفته است.

«انقلاب ترکان جوان» به مسئله انقلاب ایشان و ضدانقلاب عبدالحمید

«بهایی جنگ» آخرین بخش از آخرین فصل کتاب ترکان عثمانی است. به نظر می‌رسد در جنگ جهانی یکم، هیچ کشوری به اندازه دولت عثمانی ضرر ندید و شکست نخورد و تحقیر نشد.

دوم در ۱۲ آوریل ۱۳۲۷/م ۱۳۰۹ هـ اشاره می‌کند.

«دولت کمیته اتحاد و ترقی» به حکومت نظامیان عضو آن کمیته و

فنای نهایی امپراتوری عثمانی، پایان عصر خلافت اسلامی نیز بود. ملی‌گرایان ترک نیز سرانجام به محدوده فعلی کشور ترکیه به عنوان مأمین و موطن ترکان عثمانی رضایت دادند. هرچند دعای پان‌ترکی و پان‌تورانی به کلی به فراموشی سپرده نشد.

سیاست آنان در جنگ و اصلاحات آنان در نظام سیاسی می‌پردازد.

«پیروزی یا شکست» به سرانجام امر اصلاحات در دولت عثمانی اشاره

چاپ کتاب بسیار عالی، و عکس‌ها، جداول و نقشه‌های بسیار مفیدی بدان افزوده شده است. اصطلاحنامه واژه‌های دیوانی عصر عثمانی، فهرست تصاویر، و نمایه پایانی بر ارزش آن بسیار افزوده است.

می‌کند که به جنگ جهانی یکم انجامید.

فصل دهم عنوان «بلایای انسانی» دارد و بخش‌های زیر را در بر می‌گیرد:

«تاتارهای کریمه» که بر اثر جنگ به امپراتوری عثمانی کوچیدند و حدود

سیصد هزار نفر بودند.

«مهاجرت در شرق» به مهاجرت چرکس‌ها، ابخازها، لازها، و ترکان از

سرزمین‌های شرق دریای سیاه به داخل امپراتوری اشاره دارد.

«استقلال یونان» مهاجرین ترک جدیدی به داخل امپراتوری فرستاد.

«صربستان و بلغارستان ۱۸۷۵. ۱۸۷۸. ۱۲۹۲/م ۱۲۹۵ هـ» به روند جدایی

این دو سرزمین می‌پردازد.

«جنگ‌های بالکان» در سال‌های ۳. ۱۹۱۲. ۱۳۳۱. ۱۳۳۰ هـ. آوارگان

فراولانی رابه امپراتوری تحمیل کرد.